

**KEREM İLE ASLI HİKÂYESİNDE OLAĞANÜSTÜLÜK
MOTİFLERİ**
THE MOTIFS OF EXTRAORDINARINESS IN THE STORY OF KEREM AND ASLI

Mehmet Emin BARS
Milli Eğitim Bakanlığı

Abstract

The story of Kerem and Aslı is one of the most well-known and most loved among the stories in Turkish Folk Literature.

This story has a special importance because of it carries the features of folk literature. From Taskent to Rumeli Kerem and Aslı was read and loved is a story, gave so many products in Anatolia and Azerbaijan. One of the features of the folk literature is also to include the elements of extraordinariness. In this article the motifs of extraordinariness in the story of "Kerem and Aslı" are studied. At the end of the study it is seen that there are so many motifs of extrordinariness which should not be underestimated.

Key Words: *Kerem and Aslı, folk story, motif, extraordinariness.*

Öz

Kerem ile Aslı hikâyesi Türk Halk Edebiyatı ürünleri arasında en çok bilinen ve sevilenlerinden biridir. Bu hikâye halk hikâyelerinin taşıdığı özelliklere sahip olması bakımından ayrıca bir öneme sahiptir. Taşkent'ten Rumeli'ye kadar yayılarak okunmuş ve sevilmiş olan Kerem ile Aslı hikâyesi Azerbaycan'da ve Anadolu'da birçok mahsuller vermiştir. Halk hikâyelerinin özelliklerinden biri de olağanüstülük unsurları ihtiva etmeleridir. Makalemizde Kerem ile Aslı hikâyesinde bulunan olağanüstülük motifleri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda hikâyede azımsanmayacak derecede olağanüstülük motifinin var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Kerem ile Aslı, halk hikâyesi, motif, olağanüstülük*

Giriş

Kerem ile Aslı hikâyesi Türk Halk Edebiyatı ürünleri arasında en çok bilinen ve sevilenlerden biridir. Bu hikâye halk hikâyelerinin taşıdığı özelliklere sahip olması bakımından ayrıca bir öneme sahiptir. Taşkent'ten Rumeli'ye kadar yayılarak okunmuş ve sevilmiş olan hikâye, Azerbaycan'da ve Anadolu'da birçok mahsuller vermiştir. Kerem'in şiirleri Türk karakter ve coğrafyasından doğmuştur. Kerem ile Aslı hikâyesinin, halk hikâyelerimizde, saz

şâirlerinin eserlerinde, Tanzimat dönemi edebiyatımızda, tiyatro, opera ve sinemada; halk resimleriyle an'anedede izlerini görmek ne kadar yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Hikâye ya âşıklar tarafından saz yardımı ile ya da bir kişi tarafından kitaptan veya doğrudan doğruya roman okur gibi okunmaktadır. Âşıklar hikâyenin yayılmasında önemli âmillerden biri olmuşlardır. Âşıklar köy köy, kasaba kasaba ve kahvehane kahvehane dolaşarak son yıllara kadar saz eşliği ile şiirlerini yaydıkları gibi Kerem ile Aslı hikâyesini de okumuşlardır. “Kerem ile Aslı hikâyesinin konu olarak eski bir kara hikâyeden istifade ile Âşık Kerem tarafından kendi hayatına ait parçalar ve şiirler eklenerek tasnif edildiğini, daha sonra da değişik tarih ve coğrafyalarda yeni musannif ve anlatıcılar elinde değiştirildiğini, yazılı ve sözlü kültür akışlarıyla da yayıldığını ifade edebiliriz” (Duyamaz, 2001: 201).

Bu yazımızda İsa Öztürk tarafından kaleme alınan “Kerem ile Aslı” hikâyesinde bulunan olağanüstülük motifleri incelenecektir. Hikâyenin, halk hikâyelerinin tipik özelliklerinden olağanüstülük unsurlarını ne derece ihtiva ettiği tespit edilecek böylece halk hikâyesi türünün bu özelliğini ne kadar taşıdığı ortaya konulacaktır. Bu özelliklere ne derece sahip olduğunun belirlenmesi aynı zamanda bu halk hikâyesinin bugün dahi bu kadar çok sevilip yayılmasının nedenlerinden birini anlamamızı da sağlayacaktır.

Kerem ile Aslı hikâyesinin özetinin verilmesi, hikâyenin anlaşılması açısından faydalı olacaktır:

Eski zamanlarda bir Şah'la onun hazinedarı bir Keşiş vardır. İkisinin de çocukları olmuyordur. Bir gün Hanım Sultan ile Keşiş karısı yolda bir ihtiyarın verdiği fidanları alıp dikerler. Bir gece uykuda görünen ihtiyar, ağaçların meyve vereceğini ve onların muratlarına kavuşacağını söyler. Hanım Sultan'ın ağacı bir elma verir. Elmayı ikisi bölüşerek yerler. Aynı gece ikisi birlikte hamile kalarak, Hanım Sultan bir erkek, Keşiş karısı bir kız dünyaya getirir. Çocuklar doğmadan Hanım Sultan, Keşiş karısıyla çocukları doğdukları takdirde birbirleriyle evlendirilmesi konusunda anlaşılır. Çocuklar büyümeye başlar. Keşiş, kızının güzelliğine bakarak, ilerde kızına hükmedememek korkusuyla İsfahan şehrinde ayrılır. Zengi köyüne yerleşir. Diğer taraftan Ahmet Mirza, Sofu adlı arkadaşıyla okula başlar. Bir gece rüyasında kendisine Kara Sultan elinden bade sunulur. Böylece âşık olur, yemeden içmeden kesilir. Babasının izniyle hava değişimi için Zengi köyüne Keşiş'e misafir olur ve kızı görür. Bu kız, rüyasında elinden aşk badesini içtiği kızdır. Mirza bundan böyle benim adım Kerem, senin adın Aslı olsun der. Kızın da kalbine aşk ateşi düşer. Kerem arkadaşıyla İsfahan'a geri döner Kerem, aşkı yüzünden perişan olur. Babası Keşiş'i çağırır, kızının oğluna verilmesini ister. Şah'ın ısrarıyla kızını vermek istemeyen Keşiş, razı olur, nişanları yapılır. Keşiş, Zengi'ye gelir gelmez kaçır. İsfahan'da düğün hazırlıkları yapılır. Kafile kızı almak için yola koyulur. Keşiş'in firarını öğrenen Şah geri döner. Kerem Aslı'nın ardından gurbete düşer. Kayseri'de Aslıyı bulur. Kerem Aslı'yı kaçırmak isterken Bey'in adamları tarafından yakalanır ve hapse atılır. Kerem, Bey'in kardeşi Hansa Hanım'ın aracılığıyla kurtarılır. Kayseri Beyi, Keşiş'i çağırır, kızı ister. Keşiş tekrar kaçır. Haleb'e gelir. Aslı'yı bir Ermeni gencine nişanlamak suretiyle kurtulacaklarını zannettikleri sırada Kerem yetişir. Aslı, kilisede merasimden sonra Ermeni genci ile çıkarken Paşa'nın adamları tarafından yakalanır ve kaçırılır. Tüm ümidini kaybeden Keşiş, son bir hileye başvurur. Aslı'ya sihirli bir gömlek yaptırır. Gerdek gecesi gömleğin düğmelerini Kerem'e açtırması için ısrar eder. İki sevgili gerdeğe girer. Kerem düğmeleri çözmeye çalışırsa da gömlek yeniden kapanır. Sabaha karşı bir ah çeken Kerem, ağzından çıkan ateşle yanar. Aslı bir su testisiyle söndürmeye çalışır. Aslı, Kerem'in başında kırk gün bekler, kırk birinci gün külleri dağılmaya başlar, saçını süpürge edip külleri toplarken bir kıvılcımla tutuşur, Kerem'im küllerine karışır ve birbirlerine kavuşurlar.

1. Motif Kavramı

Hikâyedeki olağanüstülük motifleri incelemeden önce motif kavramının bilinmesi yazıyı daha anlaşılır kılacaktır. Motif kelimesi “hikâye etmenin en küçük unsuru” (Artun, 2006:138) şeklinde tarif edilmiştir. “Nakişta, resimde, mimarideki motif kavramı ile halk nesrindeki motif kavramı arasında epeyce farklılıklar vardır. Halk nesrinde motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük, kahramanda, olayda, zamanda, mekânda, kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir” (Alptekin, 2005: 289). Bu açıklama bize motifin en önemli özelliğini vermesi bakımından önemlidir. Motifin olması için olağanüstülük gerekmektedir. Halk hikâyesi masal kaynaklıysa motif unsuru bakımından zengin, değilse motif bakımından zayıf kalmaktadır. Fakat “Eğer hikâyemiz, kahramanlık veya âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmişse bunlar motif yönünden zayıftırlar” (Alptekin, 2005: 289). Kerem ile Aslı hikâyesi Âşık Kerem’in hayatı etrafında oluşmuş olmasına rağmen incelememizde de görüleceği gibi motiflerinin zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Alptekin’in yukarıdaki tespiti hikâyemiz için geçerli değildir. Halk hikâyeleri motif bakımından farklı milletler arasında da benzerlikler taşıyabilir. Örneğin “...genç kızla genç erkeğin birbirlerine rüyada âşık olmaları motifi Hindistan’da, İran’da ve Yunanistan’da rastladığımız çok eski bir motiftir. Rüya motifi ile aşk kadehi motifinin birleşmesi Türk halk edebiyatında olmuştur. Bu rüyadan sonra şâirlik kudretini kazanma motifi de Türk halk hikâyelerine mahsustur” (Boratav, 2002: 22). Kerem ile Aslı hikâyesinde de rüya motifi ile aşk kadehi motifini yan yana görmekteyiz. Halk anlatılarının kendilerine özgü motiflerinin yanı sıra evrensel ve ortak nitelik taşıyan motifleri de vardır. Halk hikâyesinde görülen bir motif masalda, meddah hikâyesinde de görülebilir. Motifler yüzyıllarca halkın belleğinde varlığını ve etkinliğini devam ettirmişlerdir.

Motif kavramı üzerinde yapılan araştırmalardan en kapsamlısı Stith Thompson tarafından yapılmıştır. Thompson motifi, “Masalın gelenekte devamlılık yeteneğine sahip en küçük parçasıdır. Bunun yanı sıra, alışılmamış ve çarpıcı oluşuyla dikkati çeken bir unsurdur” (Duymaz, 2001: 145) şeklinde tarif eder. Thompson ve diğer araştırmacıların yaptıkları motif çalışmaları masal üzerinde yoğunlaşmıştır. Halk hikâyeleri üzerine yapılan birçok motif çalışmasında da Stith Thompson tarafından hazırlanan altı ciltlik “Index” esas alınmıştır. “Anlatılarda sürekliliği sağlayan ve kalıp tekrarlar olarak karşımıza çıkan motif kavramı anlatılara tematik bütünlüğü sağlayan destek birimler şeklinde tazahür eder” (Özarlan, 2006: 88). Motif farklı anlatılarda tekrarlar olarak karşımıza çıkar. Metnin anlamlı en küçük birimini oluşturur.

1.1. Kerem ile Aslı hikâyesinde bulunun olağanüstülük motifleri

1.1.1. Elma

Elma birçok halk hikâyesinde veludiyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifi farklı bir biçimde Kitab-ı Mukaddes’te görmek mümkündür. Havva, şeytana uyarak elmayı yer. “Gelibolulu Ahmet Bican’ın “Dürr-i Mekkûn” adlı eserinde Kab-ül Ahbar’dan kaydettiği bir rivayette, elma, bir keşfin ve şiirin delili olarak görülür” (Elçin, 2000: 21). Osmanlılarca fethedilecek bir ülke ve ülkü olarak elma tasavvur edilmiştir.

Elma bazı inanışlarda gençlik, hayat ve verimlilik sembolü olarak kabul edilmiştir. Tevrat’ta geçen aşk elmaları bu hususta eski bir kaynak olarak görülmektedir. “Alevî-Bektaşî geleneğinde ise Döldül’ün babasız doğduğu, onu doğuran katırın Hz. Fatma’ya cennetten gelen elmanın kabuklarını yiyerek hamile kaldığına inanılır. Elma yiyerek hamile kalma ve çocuk

sahibi motifine Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Hurşit ile Mahmihri, Şah İsmail, Latif Şah, Melikşah ile Güllühan, Varaka ile Gülşah gibi halk hikâyelerinde de Kerem ile Aslı'ya benzer şekilde tesadüf edilmektedir” (Duymaz, 2001: 147). Kahramanların doğumundan önce elmayı veren derviş bazı nasihatlerde de bulunmaktadır.

Kerem ile Aslı hikâyesinde de bir ihtiyarın verdiği elmalar sonunda Hanım Sultan'ın bir oğlu, Keşiş karısının bir kızı dünyaya gelmektedir. Elma, hikâyede veludiyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Rüyada âşık olma

Eski dönemlerden beri insanları ilgilendiren rüyalara, ilk çağlardan itibaren günümüze değin önem verilmiştir. “En basit şekli ile rüya bir kimsenin uykusu sırasında zihninden geçen hayal dizisi olarak tarif edilmektedir. Bu en sade tarifte de görüldüğü gibi rüyanın meydana gelmesi için uykusu halinde olması gerekmektedir. Bu konuda çalışanlar önce uykuyu incelemişler ve uykusu halinin hangi safhasında rüyaların görüldüğünü araştırmışlardır” (Günay, 2005: 119). “Rüyaların korkulan tanrılar tarafından verilen armağan veya cezalar olabileceğine inanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde kâhinler rüyaları açıklamaya, yorumlamaya başlamışlardır. İlk rüya yorumcularının ne zaman ortaya çıktıkları konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak Bâbil kâhinlerinin büyük ün yaptıkları bilinmektedir. Kaldeliler de, astrolojinin yanı sıra rüya yorumlarında da başarı kazanmışlardır. Zamanla belirli rüyaların yorumlamak için belirli yöntemler geliştirilmiştir. Belirli rüyaların anlamları da deneye dayalı bir metotla kesinleşmiştir. Eski Mısırlılar, eski Yunanlar ve Araplar'dan başlayarak çok çeşitli millet ve kültürlerde rüya yorumlarıyla ilgili kitaplar yazılmıştır” (Özarlan, 2006: 102).

Hikâye kahramanları rüyayı ergenlik çağına ulaşınca görmekte dirler. Düşte, sanatçı olma ve aşk dolusu içmeye Şamanlarda da rastlanır. Türk halk hikâyelerindeki düş motiflerinin, İslam öncesi devrin inanış ve törenleriyle açık bir ilgisi bulunmaktadır. Bahşılar, Akınlar ve Manas destancılarında aşk dolusu içme motifi bulunmaktadır. Bu sanatçıların görevlerinden biri sanatçılık, diğeri sihribaz-şamanlıktır. Bu inanış sadece Asya'da değil, Batı toplumlarında da görülür. Bu motife bir Fransız hikâyesinde de rastlamaktayız. “Hikâyelerimizin dolu içerek âşık olma motifini, Batı'da yalnız Fransız ortaçağının, meşhur Tristan ve İzolt hikâyesinde buluyoruz” (Başgöz, 1986: 33).

Âşıkların hayatlarını anlatan birçok halk hikâyelerimizde düş motifi görülmektedir. Halk hikâyelerimizde bazı farklılıklarla ortaya çıkan bu motifin oluşumunu Başgöz, şöyle açıklar:

“a. Genç erkek, bazen de kız ve erkek bir Pirin elinden düşlerinde aşk dolusu içerek birbirine âşık olurlar.

b. İçkiyi içen oğlanın vücuduna bir ateş düşer, yanar. Kıza sarılmak, onu kucaklamak ister, düşer bayılır, ağzından kan köpük gelerek günlerce baygın yatar.

c. Herkes onu deli olmuş sanırken, bir kocakarı bunun aşk hastalığı olduğunu anlar ve başucunda saz çalarak onu uyandırır. Saz sesi kulağına değer değmez genç gözlerini açar.

d. Düşte görünen ihtiyar, âşıkın hayat boyunca yardımcısı, koruyucusu olur ve ona bir mahlas verir.

e. Bu düş nedeni ile genç, kelimenin her iki anlamı ile âşık olur, yani hem saz çalıp şiir söyler, hem de bir güzele sevdalanır” (Başgöz, 1986: 25-26).

Kerem ile Aslı hikâyesinde Mirza Bey ile arkadaşı Sofu ava giderler. “Bir gece âlemi manada Mirza Beyin canını ateşi aşk bürüyüp ve badeyi aşktan bir kadeh dolusu Kara Sultan elinden nuşedip mestoldü. Uyanıp gördü ki ahval başkadır. Sonra mecali kalmayıp kendi

kendine ‘ah-minelaşk’ deyip ağlardı” (Öztürk, 2006: 5). Hikâyede aşk kadehi bir pîrin elinden değil, kız elinden içilmiştir. Kerem’in aklı başından gitmiş, ne yapacağını şaşırıp ağlamaya başlamıştır. Ancak farklı varyantlarda aşk dolusunu pîrin elinden içtiği de görülmektedir. Başgöz’ün ifade ettiği ağızdan köpük gelmelere de rastlanılır. Kerem, âşık olduktan sonra saz çalıp söyleme kabiliyeti kazanmıştır. “Kerem ile Aslı’nın Kırım varyantında ise av sırasında görüşerek âşktan önce kahramanların aynı okula giderken âşık olmaları da anlatılmaktadır” (Duymaz, 2001: 148-149).

Âşık Garip, Şah İsmail, Karacaoğlan ile İsmikân Sultan, Elif ile Mahmud, Melik Şah ile Güllü Hanım, Derdiyok ile Zülfisiyah, Hurşit ile Mahmihi, Mahfiruz Sultan gibi birçok halk hikâyesinde rüya görme ve aşk dolusu içme motifine rastlanılır (Elçin, 2000: 24). Buna bakarak bu motifin halk hikâyelerinin temel motiflerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. “Kerem’e ait olan bu rüya motifinde masal unsurlarının yer aldığını görmekteyiz. Kerem’in doğumu, bir dervişin verdiği elma vasıtasıyla gerçekleşmiştir, ayrıca Kerem’in attığı bir taşın Meryem’in odasının camını kırması ile Meryem’i görmekte ve düşüp bayılmaktadır. Bu motiflerin hepsi Türk masallarında tespit edilen masal motifleridir” (Günay, 2005: 145).

1.1.3. Dağın yol vermesi

Kerem arkadaşı Sofu ile giderken karşılına Süphan dağı çıkar. Birden dağın başı dumanla kaplanır. Yolu şaşırırlar. Kerem sazını eline alır, dağa bir türkü söyler. Kerem’in söylediği türküden sonra hikmeti hüda dağın başından duman kalkar, bunlar da yollarına devam ederler.

Kerem arkadaşıyla Aslı’yı ararken bu kez Nemrut dağına rast gelir. Dağın başına çıkarlar. Hava bozular; kar, yağmur başlar. Kerem tekrar sazını alır, türkü söyler. Kerem’in türkü üzerine hava düzülür ve yola devam edilir.

Kerem bu sefer Cincibeli denen yere varır. Tekrar etraf dumanla kaplanır. Kerem buraya da bir türkü söyler. Hakkın hikmetiyle yine duman kalkıp bunlar yol bulup Erzincan’a vasıl olurlar.

Hikâyede dağın yol vermesi motifine son olarak Karadağ’da rastlanır. Dağın başını ağır bir duman kaplar. Dağda su ararken Kerem ile Sofu birbirlerini kaybederler. Kerem tek başına kalırken sazını alır eline, başlar türkü söylemeye. Derken hava açılır. Kerem ile Sofu birbirlerini bulur. Bu dağdan aşarak yollarına devam ederler.

Kerem bu dağları aşabilmek için pasif bir durum sergiler. Tek silahı, elindeki sazıdır. “Tahir ile Zühre hikâyesinde Tahir’in önüne sarp bir dağ çıkar. Tahir dağa türkü söyleyip yalvarınca dağ ateşler içinde kalır. Tahir de bayılır. Uyandığında dağda bir geçit meydana geldiğini görür. Hikâyemizle benzerlik gösteren bu motif Fikret Türkmen tarafından Hz. Musa’nın Tur dağının parçalanması şeklindeki kıssasına bağlanmaktadır. Köroğlu’nun Özbek rivayetinde de buna benzer bir olay anlatılmaktadır (Duymaz, 2001: 157).

Yukarıda görüldüğü gibi bu motif farklı yerlerde ama aynı biçimde görülmektedir. Kahramanın karşısına aşılamayacak derecede dumanlı dağlar çıkmaktadır. Kahramanın sazıyla söylediği türkülerle duman dağılmakta ve yola devam edilmektedir.

1.1.4. Suyun geçit vermesi

Kerem yolculuğuna devam ederken karşısına Murat suyu çıkar. Kerem tekrar sazına sarılır, türkü söylemeye başlar. Kerem'in türküsü sonunda akmakta olan Murat suyu durur ve yolcular üzerinden geçerler.

Kerem yolculuğunun ilerleyen zamanlarında bu kez Kızılırmak'la karşılaşır. Irmak kan gibi köpürmüştür. Üstünden uçan kuşu kapar. Sazına sarılan Kerem Kızılırmak'a da türkü söyler. Söylenen bu türkü sonrasında ırmağın üzerinde hayalet köprü peyda olur ve Kerem yoluna devam eder. "Tahir ile Zühre'de de benzer bir motifle karşılaşmaktayız. Buna göre Tahir, Zühre'ye kavuşmak için kendini denize atar, deniz yarılıp kuru yer olur ve Tahir yoluna devam eder. Bu hikâye hakkında yaptığı incelemesinde Fikret Türkmen, bu motifi Hz. Musa kıssasına bağlamaktadır. Bilindiği gibi Hz. Musa da Kızıldeniz'i asasıyla yarararak geçmiştir. Kerem ile Aslı hikâyesinde de benzer biçimde gördüğümüz bu motifi, Hz Musa kıssasından kaynaklanan ve evliya menkıbelerinde de kullanılan bir motif olarak görmek mümkündür (Duymaz, 2001: 158-159).

1.1.5. Köyün yanması

Halk hikâyelerindeki âşıklar kutsal kişiliğe sahip kişilerdir. Hak tarafından onlara bade sunulmuş, bu bade onları normal kişiliklerinden koparmıştır. Sıkıntıya düşüldüğünde onlar tarafından edilen dualara olumlu cevap verilir. Bu hikâyemizde de Kerem her sıkıntıya düştüğünde Allah'a dua eder, duası kabul edilir, Kerem bulunduğu zor durumdan kurtulur.

Kerem Aslı'yı ararken Uzunahmet'e gelir. Vakit akşam olmuştur fakat onları kimse misafir etmez. Gece soğukta dışarıda kalınca el ve ayakları tutmaz olur. Bunun üzerine Kerem yine sazını eline alır ve köye bedduada bulunur. Kerem'in bedduasından köy yanar. Burada dikkat edilmesi gereken husus âşıkların haksızlıklar karşısındaki tavırlarıdır. Yapılan dua ve beddualarda mazlunlara hakları geri verilir, zalimler cezalandırılır. Dua ve beddualarına olumlu cevap verilmesinin sırrını da hakkın ve adaletin yerine getirilmesinde aramak doğru olacaktır.

1.1.6. Ceylanla konuşma

Âşıklar diğer sıradan insanların dilini anlamadıkları varlıkların dillerinden anlayan kişilerdir. Her sıkıntıya düştüklerinde onlara yardıma gelen bir varlık bulunur. Bu varlık bazen canlı bazen de cansız bir varlıktır. Canlı varlıklardan en fazla hayvanlarla iletişime geçildiği görülür. Destanlarda bulunan kahramanların atlarıyla konuşmalarına benzer şekilde âşıklar da zorluklara düştüklerinde yardımlarına koşan bazı hayvanlarla konuşurlar.

Kerem ile Sofu Çobandede köprüsünde bir ceylana rastlarlar. Kerem, Aslı'yı ceylana sorar. Kerem ile ceylanın konuşmasının sonunda, ceylan Aslı'nın gittiği yeri Kerem'e söyler: Kerem ceylandan Aslı'nın gittiği yeri öğrenince Sofu bu işe şaşırır. Hayvanın konuşmasına bir anlam veremez.

1.1.7. Hızır (Derviş)

Hikâye kahramanlarının karşılaştıkları tehlikelerde onların en büyük yardımcıları Hızır'dır. Kerem, Erzurum'a ulaşmak için dağları aşmak zorundadır. Üç gün üç gece dağlarda kalan Kerem, sırtını bir kayaya vererek beklemeye başlar. Kerem, Allah'a niyaz için sazını alıp türkü söyler. Aksakallı bir derviş karşısına çıkıp onu gideceği yere götürür. Bu atlı, Hızır'dır. Kerem ile Sofuyu atın arkasına alıp " Yum gözünü zira atım delidir, korkarsınız" (Öztürk, 2006: 78) deyip Erzurum'da konak önüne getirir.

Hızır motifi, halk anlatmalarında çok geniş bir yere sahiptir. "Âşık Garip hikâyesinde, Kemah dağlarında fırtınaya tutulan Garip'e yardım eden de Hızır'dır. Asuman ile

Zeycan hikâyesinde de Asuman bir dağın başında, kışta kalınca Hızır ona yardım ederek bir anda Mağrip şehrine ulaştırır” (Duymaz, 2001: 153). “Şah İsmail, Arap Üzengi ile çarpışır, babası gözlerine mil çektireceği zaman Hızır’a başvurur. Tahir’i, Mardin zindanından alarak siyah atına bindirir. Göl Emiri’nin kıskançlığı yüzünden kaçan Tahir’i siyah atına bindirmek suretiyle ölümden kurtarır. Yeşim dağında Sitemkâra yetişir; Gül’ü, cadının kaptığını söyler. Zindanda Raznihan’ın bentlerini çözer sevgilisini ve kendini Horasan’a götürür. Sevdiğinin ardından Buhara’ya giden Derdiyok, atını kaplan parçalarken dua eder, duası kabul olur. Hızır, karşısına çıkıp ‘onu senden başkası alamaz’ der (Elçin, 2000: 29). Bu motif sadece halk hikâyelerinde değil, pek çok efsane, destan, masalda da yer almıştır. Hızır, Dede Korkut hikâyesinde, babasının oku ile yaralanan Boğaç Hanın yarasını sığayıp ona bu yaradan ölmeyeceğini, anasının sütü ile dağ çiçeğinden yapılacak bir merhemle yarasının iyileşeceğini söyler (Gökyay, 2000: 10-12).

1.1.8. Kuru kafa

Hikâyenin en ilginç motiflerinden biri de kuru kafa motifidir. Bu motif hayatın ve dünya varlığının geçiciliği fikrini sembolize eder. Âşık Kerem, Aslı’yı takibi sırasında yol üzerinde bir kuru kafa görür ve onunla konuşmaya başlar. Kerem ile kuru kafa arasındaki konuşma Alevî-Bektaşî geleneğinde Hz. Ali’ye isnat edilmektedir. Pir Sultan Abdal’ın bu muhavereyi konu alan şiiriyle nazire sınırlarını aşan bir benzerlik göstermektedir. Bu konuşma hikâyeye bu kaynaktan girmiş olmalıdır. Bunun dışında bu motifin “İran edebiyatından” kaynaklandığı ve oradan Türk ve Batı edebiyatlarına geçtiği şeklinde fikirler de vardır (Elçin, 2000: 30). Nitekim bu motif Tanzimat devri şâirimiz Abdülhak Hamid’in Finten adlı eseri ile İngiliz tiyatro yazarı W. Şekspir’in Hamlet adlı eserinde de görülmektedir (Duymaz, 2001: 158).

Bu motifin farklı bir şekli de kesikbaş motifidir. “Kesikbaş hikâyesinde, kendisini ve oğlunu dev yemiş Şeyh Abdullah adlı bir kesikbaşı biliyoruz. Bu başı, Hz Ali kaldırmadığı gibi, süratte Döldül bile geçemez. Genç Osman hikâyesinin, Çankırı, Konya ve Karaman rivayetlerinde Genç Osman, kelle koltuğunda üç gün savaşıyor veya dolaşır. Yine aynı hikâyenin Bağdat rivayetinde Türk komutanlarından biri, kafası kesilmiş olduğu halde, iki kılıçla düşmanları öldürüyor. Erzurum civarında Şivalar dağında yatan İslam kahramanı Abdurrahman Gazi, Erzurum havalisindeki muharebelerden birinde şehit düştüğü halde, şehir alınıncaya kadar kafası koltuğunda cenge devam eder” (Elçin, 2000: 31). Kullanılan bu motif, ölüm ve fani hayat düşüncesini sembolize etmektedir.

1.1.9. Viranyle konuşma

Yukarıda âşıkların zorluklar karşısında, sıradan insanların dilini anlamadıkları bazı canlı veya cansız varlıklarla iletişime geçtiklerini ifade etmiştik. Hikâyenin bir bölümünde ceylan gibi bir hayvanla, Hızır gibi yaşayıp yaşamadığı rivayetlere dayanan bir veli veya peygamberle, ölmüş bir insanın kurumuş kafasıyla konuşan âşık bu kez cansız bir varlıkla konuşur.

Kerem Ayaş’a giderken yolda viran olmuş bir şehre rastlar. Buranın niçin viran olduğunu anlamak için virane ile konuşur. Virane ile konuşmada da kuru kafa motifinde görülen dünyanın geçiciliği düşüncesi sembolize edilmektedir. Virane han, bir zamanlar çok canlı bir hayata mekânlık ettiğini ifade ederken, bu gerçeği dile getirmektedir.

1.1.10. Meşeyle konuşma

Kerem bu kez bir bitkiyle konuşur. Kerem'in arkadaşı Sofu, Kerem'in olağanüstü birçok haline şahit olduğundan artık böyle durumlara şaşırılmamaktadır.

Aslı'nın peşinden giden Kerem, Zile'ye giderken sırtını bir kayaya dayayıp sevdiğini bulamamanın verdiği üzüntüyle meşe ile konuşmaya başlar. Âşıkların canlı cansız tüm varlıklarla konuşmaları dünyada yaratılan bütün varlıklara aynı gözle bakmalarının bir sonucudur. Tüm yaratılanlar değerlidir ve canlı birer ruha sahiptirler. Ama sıradan insanlar bunların farkına varamazlar. Bunların dilinden ancak kutsal insanlar (örneğin âşıklar) anlarlar.

1.1.11. Dişlerin çekilmesi

Hikâyenin en canlı motiflerinden biri de bütün dişlerini çektirme motifidir. Kerem Aslı'nın annesinin diş çekici olduğunu öğrenince Aslı'yı görmek için 32 dişini birden çektirir. Bu motif hikâyenin hemen bütün varyantlarında bulunmaktadır.

Kerem dişlerini çektirdikten sonra ağzı kan içinde kalır. Ağzını silmek için çıkardığı çevreden Aslı onu tanır. Kerem dayakla kapı dışarı edilir. Kerem çıkarken Aslı'yı İslam dinine davet eder. Duası kabul edilir ve Aslı da Kerem'i sevmeye başlar. Kerem Aslı ile konuşurken elini yüzüne sürünce 32 dişi birden geri gelir ve çekilmiş dişlerine tekrar kavuşmuş olur. Bu motif hikâyenin en orijinal motiflerinden biridir.

1.1.12. Ah çekerek ağızdan ateş çıkarma

Hikâyelerde aşkın kuvvet ve yoğunluğunu anlatmaya yönelik olarak bir işlev gören bu motif, Kerem ile Aslı hikâyesinde trajik bir sonu hazırlamaktadır. Gerdek gecesini Aslı'ya babası tarafından giydirilen sihirli elbisenin düğmelerini açamayan Kerem sabaha doğru içindeki ateşle öyle bir ah çeker ki ağzından çıkan alevle yanmaya başlar. Ayrıca Kerem, Halep Paşası'nın külhanbeyiyle konuşurken, çektiği bir ahla ağzında ateş zahir olur. Bu ateş az daha külhanbeyini yakacaktır. "Ayrıca bu motif, Yaralı Mahmut hikâyesinde, Mahmut'un eve döndüğünde sevgilisinin gittiğini öğrenip bir ah çekmesiyle, ağzından çıkan alev âlemi yakması ve Tahir ile Zühre hikâyesinde Tahir'in Zühre'yi aklına getirip içten bir ah çekmesiyle, haramininin yüzü ve sakalı yanması gibi örneklerde görülür" (Özarslan, 2006: 110).

1.1.13. Sihirli elbise

"Halk hikâyelerinde sihir ve büyü genellikle bir cadı maharetiyle gerçekleştirilir. Söz konusu büyüler kötülük amacıyla yapılır ve kahramanlara engel teşkil ederler" (Özarslan, 2006: 108). Hikâyemizde de büyü bu amaçla yapılmıştır. Gerdekte Kerem, Aslı'nın isteği üzerine elbisesinin düğmelerini önce sazıyla açmayı dener ama başaramaz. Sonra elleriyle çözmeye çalışır, yine açmayı başaramaz. Düğmeler bir yandan açılırken, diğer yandan tekrar bağlanır. Halk hikâyelerinde çoğunlukla cadılar tarafında kötülük amacıyla yapılan sihir, Kerem ile Aslı hikâyesinde, Aslı'nın babası tarafından Kerem'e kötülük yapmak amacıyla yapılmıştır. Halk hikâyelerinde buna benzer sihirli nesnelere farklı şekillerde geçmektedir: "Sihirli tüy, Melikşah ile Güllühan hikâyesinde; sihirli mendil, Arzu ile Kamber hikâyesinde; sihirli yüzük, Köroğlu hikâyelerinde; sihirli saç, Akşehir Telli Nigar Cengi hikâyesinde" (Alptekin, 2005: 298) karşımıza çıkmaktadır.

1.1.14. Kerem ile Aslı'nın yanması

Gerdek gecesinde Aslı'nın elbiselerinin düğmelerini açamayan Kerem, çaresinin olmadığını anlar. Güneş doğunca, Kerem'in yüreğine bir acı düşer:

"Velhasıl güneş doğdu, Kerem'in yüreğine bir acı düşüp. 'Eyvah ben halkın yüzüne nasıl bakayım, Kerem bermurad olmamış' deyip derunu dilden bir kere daha ah eyledi, hemen

o anda ağzından bir ateş zahir olup tepesinden siyah tütün çıkmağa başladı. Aslı Han baktı ki Kerem'i ateş bürümüş" (Öztürk, 2006: 156).

"Aslı külün başında kırk gün bekledi. Sonra kül etrafa dağılmaya başladı. Aslı saçını süpürge edip toplarken saçından tutuşup o da cayır cayır yanıp Kerem'in külüne karıştı" (Öztürk, 2006: 158).

Bu motif, Kerem ile Aslı hikâyesinin orijinalitesini ve hafızalarda kalmasını sağlayan önemli motiflerin başında gelmektedir. Kerem bin bir türlü zorluktan sonra tam da muradına erecekken bu motif kendisini gösterir. Ağızdan çıkan alevle yanma motifi, Yaralı Mahmut ve Tahir ile Zühre hikâyelerinde ölüme neden olmazken, Aslı ile Kerem'de orijinal bir özellik göstermiştir. "İlk olarak M. Sadık, bu motifi tıp açısından değerlendirmiş ve motifle alay edilmesinin yanlış olacağını ortaya koymaya çalışmıştır. Bir maden ocağındaki grizu patlaması gibi insanların midesinde biriken gazların da küçük bir kıvılcımla ateş alıp yanmasının mümkün olduğunu ifade eden M. Sadık, Kerem'in de bu şekilde yanmış olabileceğini öne sürmektedir" (Duymaz, 2001: 169).

P. Nail Boratav ise yanma motifinin 1001 Gece Masalları'ndan kaynaklandığını ve hatta hikâyenin kaynağının da 1001 Gece Masalları'na dayandırılabilceğini ifade etmektedir. Boratav'a göre bu motif, 1001 Gece Masalları içinde bulunan İkinci Kalenderin Hikâyesi'ndeki benzer motiften kaynaklanmaktadır (Duymaz, 2001: 169). Duymaz, yanma motifinin Divan Edebiyatında kullanılışı üzerinde dururken, kaknus kuşundan bahseder. Kaknus kuşunun eşinden ayrıldığı zaman kendi âhıyla kendini yakıp kül eden bir kuş olduğunu ifade etmiştir (Duymaz, 2001: 169).

"Gayet büyük ve efsanevi bir kuştur. Rüzgâr estikçe, çok delikli gagalarından çeşit çeşit sesler çıkarırmış... Bir sene yaşadıkdan sonra çalı çırpı toplayıp üzerine çıkıp ötmeye başlarmış. Ötüşü kendisini coşturunca kanatlarını çırpırmaya başlar, kanatlarının çıkardığı kıvılcımlardan otlar tutuşur ve birlikte parlak bir alevle yanarlarmış" (Pala, 1995: 307). Aynı şekilde A. Talat Onay bu kuşu anlatırken şu ifadeleri kullanır: "Öleceği zaman birçok odun yığar, üstüne oturur, latif latif öterken kendinden geçermiş. O zaman kanatlarını birbirine vurarak ateşler çıkarırmış. Bu ateşle odunlar tutuşur, nihayet kendi de yanarmış" (Onay, 1996: 299).

Yukarıdaki bilgiler kaknus kuşunun kendi âhıyla kendisini yakmadığını, ötüşünün coşkunuğuyla kendinden geçip, kanatlarının birbirine değmesiyle çıkan kıvılcımın, üzerine oturduğu odun veya çalı çırpıyı yakmasıyla yandığını göstermektedir.

2. Sonuç

Halk hikâyeleri destan geleneğinin sona ermesinden sonra ortaya çıkmış bir türdür ve destanın boşluğunu doldurmaktadır. Halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok özelliğini içinde taşımaktadır. Destanlarda görülen olağanüstülük motifleri, halk hikâyelerinde bir azalma göstermekle birlikte varlığını devam ettirmişlerdir. Halk hikâyelerinde realist çizgilere daha çok yer verilmiştir. Halk hikâyelerinin destandan aldığı özelliklerden biri de şahıs ve olayların anlatılmasındaki olağanüstülük motifleridir. Kerem ile Aslı hikâyesi de taşıdığı olağanüstülük motiflerinin zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Aslı ile Kerem'in olağanüstü bir biçimde doğumlarıyla başlayan hayatları olağanüstü şekilde ölümleriyle son bulur. Bu halk hikâyesinde bulunan olağanüstülükler incelendiğinde Kerem'in dinî ve tasavvufî bilgilere sahip biri olduğu görülmektedir. Kerem'in dua ve beddualarının kabul edildiği dikkati çeker. Kerem'in duaları sonucunda dağlar, ırmaklar ona yol verir, yıllarca peşinden koştuğu Aslı'yı

bir anda kendisine âşık eder. Aynı şekilde Kerem'in bedduaları de ayrı bir öneme sahiptir. Kendisini misafir etmeyen köye beddua ederek orayı viran etmesi gibi örneklere hikâyede rastlanmaktadır. Tüm bu unsurlar hikâyede dinî- tasavvufî unsurların etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Elma, rüyada âşık olma, Hızır, ah çekerek ağızdan ateş çıkarma, sihirli elbise, Kerem ile Aslı'nın yanması gibi olağanüstülük motiflerini Kerem ile Aslı hikâyesinde görmekteyiz. Hikâyemiz bütün bu motiflerle yeni bir terkip ve şekil kazanarak, orijinal bir hüviyet kazanmıştır. Kerem ile Aslı hikâyesi zengin halk geleneğinden gelen çeşitli olağanüstülük motifleri bünyesinde barındıran bir halk hikâyesidir. Yukarıda ortaya konulan motifler Kerem ile Aslı hikâyesinin, halk hikâyelerinin en tipik özelliklerinden olağanüstülük motiflerini taşıması bakımından zenginliğini göstermektedir. Bu zenginlik bu hikâyenin sadece Anadolu ve Azerbaycan'da değil diğer Türk dünyasında hatta Türk olamayan komşu ülkelerde de yayılmasını ve sevilerek okunmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- ALPASLAN, Gonca Gökalp (2002). "XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri", Kültür Bak., Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2005). "Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay.", Ankara.
- ARTUN, Erman (2006). "Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri, Kitabevi Yay.", İstanbul.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986). "Folklor Yazıları, Adam Yay.", İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (2002). "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği", T.C. Kültür Bak., İstanbul.
- DUYMAZ, Ali (2001). "Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma", Kültür Bak., Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (2000). "Kerem ile Aslı Hikâyesi", Akçağ Yay., Ankara.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2000). "Dedem Korkudun Kitabı", MEB Yay., İstanbul.
- GÜNAY, Umay (2005). "Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi", Akçağ Yay., Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (2005). "Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3, Tip Tahlilleri", Dergâh Yay., İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal, v.d. (2006). "Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay.", Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat (1996). "Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, MEB Yay.", İstanbul.
- ÖZARSLAN, Metin (2006). "Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma, Doğu Kütüphanesi Yay.", İstanbul.
- ÖZTÜRK, İsa (2006). "Kerem ile Aslı, T. İş Ban. Yay.", İstanbul.
- PALA, İskender (1995). "Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü", Akçağ Yay., Ankara.